

**ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
ННІ психології ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
Київський юнганський інститут
Асоціація глибинної психології «Теурунг»
Асоціація психологів РУз (Республіка Узбекистан)
Міжнародна асоціація піскової терапії (Білорусь, Росія, Україна)**

**МАТЕРІАЛИ
IV Міжнародної наукової онлайн-конференції
«ЮНГІАНСЬКЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА»**

05-06 червня 2021 року

м. Київ – 2021 рік

УСВІДОМЛЕННЯ АРХЕТИПУ МІСТИЧНОЇ СПІВУЧАСТІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Кабрель М. С.,

*студент 3 курсу спеціальності «Психологія»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: kabrel.nikita@gmail.com,*

Сингаївська І. В.,

*к. психол. н., доцент, директор ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinasin@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2203-0457>*

Розвиток особистості – одна з головних тем в психології. У науці є багато думок, іноді досить суперечливих, про природу особистісного розвитку. Є багато напрямків в психологічному консультуванні та психотерапії, які вивчають особистість і шукають підходи для її розвитку.

Метою даної роботи є теоретичний аналіз поняття «архетип містичної співучасті» та його впливу на еґо-свідомість індивіда, а також систематизація та структурування наявної інформації про досліджуваний феномен. Об'єктом дослідження є архетип містичної співучасті. Предмет дослідження – усвідомлення архетипу містичної співучасті як чинник розвитку особистості. При дослідженні використовувалися теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння для розкриття суті та визначення базових понять досліджуваної проблеми, структурування. Емпіричні методи – включене лонґітюдне спостереження, бесіда.

Глибинні психологи, розглядаючи феномен розвитку особистості, спираються в першу чергу на загальнолюдські колективні чинники. Аналог інстинкту – психічний інстинкт (архетип) є одним з таких чинників. Теорія Юнга була описана ще на початку двадцятого століття, проте, не дивлячись на її популярність, вона досі не визнана в науці через нестачу чітко вимірюваних даних. Тому зараз, і в майбутньому будуть робитися спроби об'єктивізації юнгівської теорії за допомогою інших, близьких до психології суміжних наук.

Одним з учених, які науково просунули теорію Юнга, був його учень Е. Нойманн. Нойманн вивчав глибинну психологію, аналізуючи міфологію, ритуали і символи древніх людей, знаходячи загальні критерії архетипів і описуючи їх структуру і практичну значущість для розвитку особистості [1]. Глибинні психологи: К. Юнг, Е. Нойманн, Дж. Пітерсон, М. Стайн, М. Фон Франц наполягають на тому, що саме архетипи є двигуном психологічного розвитку індивіда. І їх екологічна конфігурація грає в цьому головну роль. Блоками на шляху психологічного розвитку, внаслідок впливу архетипів, можуть бути чинники особистісного несвідомого. Ці чинники, такі як психотравми, опір, захисні механізми психіки заважають роботі екологічних архетипів [2].

Головний архетип, який відіграє роль в психологічному розвитку індивіда – самість (Self). Самість, психологічна цілісність індивіда – це той потенціал

цілісності і самозавершеності, який є в людині від народження. Пітерсон стверджує, що це психічна енергія, яка впливає на особистість, направляючи її втілити все, що вона могла б втілити, стати всім, чим вона могла б стати. Саме для того, щоб досягти психологічної цілісності, люди займаються і просуваються в діяльності, як внутрішній, так і зовнішній, і внаслідок цього втілюють архетип Героя, який розглядається майже у всіх глибиннопсихологічних роботах. Герой – це архетип борця з невідомістю, темними глибинами несвідомого, якого найчастіше репрезентують, як лицаря, що бореться з драконом або змією. Нойманн і Пітерсон інтерпретують Героя, як свідомість, світлу сторону психіки, здатну усвідомлювати, в той час як змія, дракон – це символ несвідомого, що пожирає свідомість [3].

Основною метою героя є вихід за власні межі, розширення свідомості. Одним із наслідків досягнення такої мети є вихід за межі «*participation mystique*» (містична співучасть), як цей архетип назвав Л. Леві-Брюль, описуючи первісний менталітет. Містична співучасть – це стан психічного симбіозу суб'єкта з об'єктом, майже завжди людини з людиною, при якому особистість прагне возз'єднатися з іншою особистістю на несвідомому рівні і досягти подібності того зв'язку, яка була у внутрішньоутробному стані, а також в перший рік життя, коли свідомість ще не диференційована від несвідомого. Феномен містичної співучасті полягає в тому, що суб'єкт не може чітко відрізнити себе від об'єкта і пов'язаний з ним прямими відносинами, які рівносильні частковій ідентичності.

Обговорюючи теорію містичної співучасті, К. Юнг посилався на колективний розум і на історичне минуле людини, як виду. Він стверджував, що якщо ми повернемося до примітивної психології, то не знайдемо абсолютно ніяких слідів від концепції індивідуальності. Замість індивідуальності ми знаходимо тільки колективні відносини. Колективні відносини символічні за своєю природою і передують будь-якій розумовій та інтелектуальній диференціації. Однак вони не тільки передують, але присутні і супроводжують таку діяльність і у сучасної людини [4].

Містична співучасть – це в першу чергу автоматичний процес, в якому зміст власного несвідомого сприймається, як внутрішній зміст іншого об'єкта. Це апріорний, що передує якому-небудь досвіду, стан, який полягає в єдності об'єкта і суб'єкта.

У психотерапії методом аналітичної психології повсюдно використовуються методи усвідомлення архетипових проявів в психіці особистості. На сучасному етапі розвитку глибинної психології це відбувається найчастіше за допомогою методів вільних асоціацій, застосовуваних ще З. Фрейдом, методом активної уяви, а також аналізом і інтерпретацією снів і фантазій. Кожен з цих методів полягає в проговорюванні виникаючих образів. При цьому однією з головних відмінностей глибинних методів є навмисна відсутність контролю над потоком образів і будь-якої фільтрації цих образів з боку думаючого або раціонального розуму. Така принципова відмінність має під собою кілька цілком зрозумілих причин.

Глибинні психологи стверджують, що глибинна (архетипова) реальність не має нічого спільного з реальністю об'єктивною. І коли мозок блокує інформацію,

надану глибинним несвідомим і яким-небудь чином інтерпретує її відповідно до установок, попереднього досвіду, логічних висновків – робота по одужанню і перекладу психоенергетичного заряду з несвідомого (найчастіше негативно впливаючого на особу і її життя) у свідомість, де вона може трансформуватися і придбати конструктивний заряд, не відбувається [5].

Вербалізація внутрішніх образів, фантазій, а також спогадів про сновидіння дозволяють перевести несвідому, але впливаючу на діяльність індивіда інформацію в свідому сферу і дозволяє центру свідомості: его, контролювати цю інформацію і направляти її більш довільно на іншу діяльність, що дає особистості вибирати більш якісні, усвідомлені життєві рішення [6].

В іншому ж випадку, коли архетип не усвідомлюється – особистість стає персонажем в одному з архетипових сценаріїв і, не усвідомлюючи своєї участі в ньому, служить архетипу. Подібну схожість М. Еліаде вивчав у своїх наукових дослідженнях, коли аналізував ритуали древніх людей. Після його досліджень можна прийти до висновку, що стародавні люди проробляли ритуали під впливом архетипів. Така поведінка отримала назву охопленість архетипом [7].

При охопленості архетипом участь свідомості в діяльності людини мінімальна, а часто і зовсім відсутня. Наприклад, при психічних розладах свідомість людини розчинена в архетиповому несвідомому, і замість особистості існує тільки відображення колективної фантазійної глибинної реальності, в якій можуть бути як маячня про гонитву з боку або зраду, так і про власну підвищену значущість, як у випадку з хронічними маячними розладами.

Такий же стан психіки Е. Нойманн описував у своїх роботах, заглиблюючись в міркування про походження і розвиток свідомості. Стан розчиненості свідомості в глибинах несвідомого присутній у будь-якої людини на етапі внутрішньоутробного розвитку, а також першого року життя. Незважаючи на те, що з часом свідомість розвивається до тієї міри, в якій може диференціювати себе від інших людей і зовнішнього світу, стадія архетипової розчиненості свідомості в несвідомому дає про себе знати протягом усього життя індивіда. Виявляється така тенденція в обговорюваному архетипі містичної співучасті [1].

Приступаючи до обговорення та аналізу даного архетипу, варто відразу згадати, що розглядати його виключно в негативному ключі було б неправильно. Можна сказати, що ця здатність обміну інформацією між немовлям і матір'ю зберігається на все життя з однією лише відмінністю в тому, що цей зв'язок не усвідомлюється і не сприймається, як окремих очевидний феномен. Суб'єктивно сприймана неочевидність несвідомого зв'язку між людьми є ознакою присутності архетипу містичної співучасті.

Протягом багатьох тисячоліть людство взаємодіє ефективно багато в чому завдяки глибинному психоенергетичному зв'язку. На стадіях зародження свідомості такий зв'язок превалював і виходив на перший план. Існує гіпотеза, що несвідомий зв'язок властивий не тільки людям, а й тваринам. Дж. Пітерсон, аналізуючи те, як зграя левів вибирає жертву серед стада зебр, прийшов до висновку, що леви спілкуються між собою за допомогою невербального

глибинного зв'язку, який можна було б назвати телепатичним. Таким же чином взаємодіють і більшість інших видів тварин.

Я. Панксеп, досліджуючи поведінку щурів, прийшов до висновку, що цим тваринам генетично властива характеристика, яку люди називають мораллю. Не спілкуючись вербально, щури, однак, грають один з одним. Щур, який займає вище місце в ієрархії домінування в силу своїх більш потужних фізичних якостей, спеціально поступається більш слабкому щуру в грі, як мінімум в 30% випадків. Оскільки якщо сильніший щур буде весь час вигравати – інші щури перестануть з ним грати [8].

Такі ж апіорні, що не залежать від досвіду і закладені генетично види поведінки проявляються і у людини. Містична співучасть допомагає людині в цьому. Вона допомагає не тільки взаємодіяти з іншою особистістю, але також регулювати внутрішній світ і підбирати способи поведінки, спрямовані на якісне задоволення потреб. При взаємодії з іншою людиною архетип містичної співучасті дозволяє людині відстежувати невербальні глибинні реакції іншої людини і віддавати собі в них звіт для того, щоб знати, як потрібно вчинити в тій чи іншій ситуації.

На початкових етапах розвитку свідомості, коли фізіологічно і психологічно людське дитинча не здатне взаємодіяти з навколишнім світом, містична співучасть необхідна. Першим об'єктом містичної співучасті для дитини є її мати. Оскільки на цьому етапі розвитку індивід не може розрізняти полярності (хороше і погане, холодне і гаряче, зовнішнє і внутрішнє), – мати виступає для нього як внутрішнім, так і зовнішнім світом. Все, що приходить ззовні, вважається внутрішнім. Зовнішній світ також стає внутрішнім. Таким чином відбувається несвідоме засвоєння зовнішньої інформації та утворення архетипів, пов'язаних з культурою, таких як Великий Батько.

Моментом диференціації еґо-свідомості від несвідомого вважається включення вищезгаданого архетипу Героя, коли свідомість індивіда вже розвинена настільки, щоб протистояти сліпій охопленості глибинам несвідомого і ідентифікації, і бути здатним усвідомлювати себе окремо від внутрішнього архетипового світу. Таким чином дитина вперше може виходити з містичної співучасті і протистояти їй, розвиваючи свою свідомість. Однак такий зв'язок з несвідомим не зникає в міру розвитку свідомості, а іноді і працює більше, ніж свідомість.

Подібний зв'язок описав Дж. Боулбі в роботі «Прив'язаність» і назвав його симбіотичним злиттям. Дж. Пітерсон розглядає проблему злиття дитини з матір'ю, тією, чия роль має велике значення для безпеки дитини, як критично негативну, якщо дитина досягла віку відповідного розвитку свідомості на рівні, на якому особистість здатна досягти достатньої диференціації еґо-свідомості від об'єктів зовнішнього світу. Іншими словами, архетипова Велика Мати повинна стати земною персоніфікованою матір'ю, звичайною людиною, і мати такий же вплив і значення для людини, як і інші люди.

Таким чином, першим етапом зародження Героя, є утворення центру свідомості, а саме еґо, яке надалі знаходить можливість усвідомлювати себе, окремо від несвідомого. Як уже згадувалося вище, ключовим завданням Героя

якраз таки є боротьба з несвідомим. Схоже формулювання К. Юнг використовував для однієї зі своїх робіт: «Боротьба з тінню». Битва Героя з несвідомим полягає в пошуку і зустрічі з об'єктами свого несвідомого, темною частиною себе. Тому часто в мистецтві використовуються метафори сонця, як свідомості, і темряви, як несвідомого. Темна, неусвідомлювана психічна енергія має негативний заряд, тому зустріч з нею завжди болюча для Героя. Його завданням є усвідомлення, переведення несвідомої інформації в свідому сферу, яке відбувається за рахунок вербалізації внутрішніх образів, відчуттів, думок, емоцій, почуттів, фізичних і дихальних відчуттів. Слово є інструментом свідомості. Тому правильне його використання дозволяє Герою не загубитися в глибинах несвідомого і продовжувати усвідомлювати себе. Говорячи іншими словами, зберігати своє існування, як особистості, індивідуальності.

Глибинні психологи приділяють багато уваги процесу індивідуації. Індивідуація на противагу індивідуалізації також має колективний характер. Це шлях, по якому психіка розвивається подібно до того, як організм розвивається фізично. Вважається, що є два основних етапи індивідуації: пізнання зовнішнього світу, яке пов'язують з більш раннім процесом розвитку особистості, і пізнання внутрішнього світу, його змісту, властивостей, якостей, що відповідає більш пізньому етапу розвитку особистості. Основні властивості індивідуації, як двигуна розвитку особистості, однакові для всіх людей. Розвиток свідомості, здатності усвідомлювати є одним з головних завдань індивідуації. Здатність усвідомлювати себе і свої внутрішні несвідомі прояви сприяє процесу індивідуації і розвитку особистості. Ця здатність дозволяє індивіду не відхилятися від колективної норми розвитку особистості і внаслідок цього розвиток відбувається екологічно і природньо. Також, що є найважливішим, натренованість свідомості дозволяє особистості виявляти неусвідомлюваний вплив архетипів на свою свідому психічну діяльність. Такий результат багато в чому є базовою метою розвитку свідомості, або якщо виражатися термінами глибинної психології, шляху Героя.

Отже, існуючі методи психологічної роботи в аналітичній психології дозволяють індивіду усвідомити вплив несвідомих змістів на своє життя.

Низький рівень усвідомлення себе в містичній співучасті може мати наслідки. Дж. Пітерсон стверджує, що чим менше в житті індивіда відповідальності, тим менше сенсу життя. Постійна ідентичність із зовнішніми об'єктами не дозволяє особистості брати на себе відповідальність і приймати усвідомлені життєві рішення. Усвідомлення своєї апріорної несвідомої ідентичності із зовнішніми об'єктами звільняє людину від залежності, емоційного рабства, постійного відігравання архетипових сценаріїв. Таке усвідомлення відчужує особистість від вузького, неефективного сценарію життя і наближає особистість до загальнолюдського наративу, дає можливість брати участь в житті, відчуваючи себе окремою, здатною вплинути на поточну структуру суспільства і культуру, особистістю.

Список використаних джерел:

1. Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания. К.: Рефл-бук, Ваклер, 1998. 464 с.

2. Юнґіанське консультування: кол. моногр. / Ткач Р. М., Сербова О. В., Сингаївська І. В. та ін.; за ред. Ткач Р. М. К.: Талком, 2021. С. 174–177.
3. Питерсон Дж. Карти смысла. Архитектура верования. / Джордан Питерсон; Пер. с англ. Анастасии Сучковой. СПб.: Питер, 2020. 768 с.
4. Юнг К. Психология архетипа ребенка. В кн. К. Г. Юнг Структура психики и процесс индивидуации. М.: Наука, 1996. С. 54.
5. Нойманн Э. Великая мать. К.: КДУ, 2012. 412 с.
6. Фон-Франц М.-Л. Вечный юноша. Puer Aeternus. М.: Класс, 2009. 384 с.
7. Mircea Eliade. Histoire des croyances et des idées religieuses. Tome I. De l'age de la pierre aux mystere d'Eleusis. P.: Payot, 1976. М.: Кримерион, 2002.
8. Panksepp, J. Series in affective science. Affective neuroscience: The foundations of human and animal emotions. Oxford University Press. 1998.